

Stedets ånd. Den internationalt berømte maler Asger Jorn fandt et åndehul på Læsø langt fra Alfarvej. Hans atelier og bolig bliver nu indrettet som kunstnerrefugium.

Hjemme hos Jorn

FOTO: BERNTH CHRISTENSEN.

AF LISBETH BONDE

LÆSØ spiller en rolle i den nordiske mytologi som den frygtede havjætte Ægirs tilholdssted. Hans ni døtre var bølgerne på havet, og hans kone Ran var årsag til storme og skibes forlis. I sit store net fangede hun de druknede og holdt dem som fanger i familiens guldoplyste bolig under havet. I dag er øen en af de mere fredfyldte pletter på Jorden. Som den nordligste af øerne i Kattegat vækker den mindelser om Skagen for 50 år siden, før horderne trampede den smalle landstribe flad; på Læsø er det hele der endnu. På grund af den afsides beliggenhed og en dyr færgebillet er øen kun sparsomt besøgt, men naturen er smuk og varieret med vidunderlige klitstrande, lyngheder og skove. Hele 25 procent af den tyndt befolkede ø er fredet, og man kan ride rundt i ti-mevis i vådområderne, de såkaldte Rønner, uden at møde et eneste menneske. Så sent som i år fik øen sit første pizzeria, der dog kun holder åbent i sæsonen.

Indtil middelalderen var Læsø skovbevokset, men saltsyningen gjorde et stort indhug i træbestanden og forvandlede øen til en lyngbevokset ørken. For at dæmme op for sandflugten påbegyndte man derfor – som vi har set det mange andre steder i landet – en systematisk træplantning, og i dag er øen skovbevokset mange steder. Som sommeren er prime time, for her blomstrer lyngen, og øen bliver et spisekammer: honning fra de sjældne, brune bier, kantareller i hobetal, jomfruummere i spandevise – og skønne grønsager, der falbydes fra øens mange vejeboder. Men først som sidst skal man tage til øen for at møde sig selv. Her er nemlig så stille, at man kan høre blodets susen og hjertets banken. På Læsø består underholdningen af lige dele naturoplevelse og intellektuel ekspansion i form af læsning eller kunstnerisk aktivitet, og der er ingen flugtveje. Med andre ord, man skal kunne selv.

Det er tvivlsomt, om Asger Jorn kendte til alle disse herlighedsværdier, da han den 31.1.1964 under en togrejse til Danmark stødte ind i en tilfældig medpassager, der netop havde sat sin lille landejendom på Læsø til salg, og som insisterede på at sælge den til en kunstner. Jorn slog højt sandsynligt til, fordi Læsø er et af de mest afsides beliggende steder i Danmark, hvor han kunne krybe i skjul. Muligvis kendte han også til den nordiske gudeverden og havde hørt om havjætte Ægirs tilholdssted. Det ville i hvert fald have fascineret ham. Men først og fremmest har han villet væk. På det tidspunkt havde han opnået international berømmelse, og han følte sig ofte forfulgt. Forfulgt af pressen og af det krævede kunstmarked. Og hjemsoget af alt for mange tilbud og fristelser. Og plaget. Plaget af sin rastløshed – kunstnerisk såvel som emotionelt.

I en artikel i *Ekstra Bladet* i oktober 1968 med overskriften »Asger Jorn hylder ungdommens oprør. Men han vil nu godt selv være tilskuer en tid – og male igen« giver han sin bevægelsesgrund for erhvervelsen af Bangsbohøve, som ejendommen hedder: »Bagved [købet, red.] ligger nok, at jeg, da jeg jo ikke har noget med dansk kulturliv at gøre, men alligevel er og føler mig som dansker, måtte finde et sted, hvor jeg kunne sidde uden at gøre nogen noget... man kan godt sige, at jeg er her for at blive lidt glemt...« På Læsø kunne han genfinde sig selv som menneske og gå ned i tempo. Vi ved, at han aldrig havde sat sine ben på øen, og at han derfor købte ejendommen ubeset. Det er et eventyr, der gentager sig her 43 år efter, idet galleristen Tom Christoffersen og hans svoger Peter Linder, der ejer konsulentfirmaet Causa Consulting, også har købt den ubeset – til den offentlige vurdering.

I de efterfølgende år fik Jorn, der efter mange års held-bredstruende armod var kommet til penge, sat stedet tip top i stand – dog uden at pille ved gårdens oprindelige udseende. Det skete ved hjælp af hans kunsthandler Børge Birch, der var fulgt i kølvandet på Jorn og havde købt en gård i august 1964. »Jorn bad Børge om at tage derop og se på gården. Mine forældre tog rundt og så på alle mulige huse og besluttede sig for en gård på den anden side af øen, nemlig i Vesterød. Så byggede han Jorns gård om samtidig med vores«, erindringer Børge Birchs datter, galleristen Anette Birch, der tilbringer seks uger på Læsø hver sommer. I Arken hænger i dag et kæmpestort, improviseret maleri, som Jorn malede i 1965 direkte på en fristende hvid væg i Birchs hus under dennes fravær. Da Birch vendte hjem, udtalte Jorn de berømte ord: »Jeg har svinet din væg til.«

Jorn lod den ene staldlænge ombygge til et stort, regulært og højloftet atelier, ultramoderne med muret pejs og med lyse træpaneler på væggene. Det tidligere høloft blev omdannet til en rummelig hems. Herfra kunne han se sine værker fra andre blikvinkler. Han fik også installeret et olietryk og store radiatorer, der gjorde stedet beboeligt om vinteren. Ifølge billedkunstneren Christian Vind, der har skrevet om Jorn og har stor affinitet for sin ældre kollega, lydede denne i indretningen den triolektriske metode, som også går igen i mange af hans værker. Altså en hymne til 3-tallet. Der er således tre gange tre lysindfald i taget, ligesom et vindue er inddelt i tre fag. Uden på atelieret har han ophængt et hjul, der ofte optræder i hans værker som en tematisering af livscyklens, bl.a. i »Livshjulet« fra 1953. Den anden længe blev indrettet til moderne beboelse.

□

DERES udsendte så for nylig Bangsbohøve sammen med de nye ejere, der har planer om at indrette det som kunstnerrefugium. Og der er noget at tage fat på! Mens atelieret står nogenlunde intakt, ligger beboelsesejendommen i ruiner og skal bygges op fra grunden. Det regner ind, og taget er styrtet sammen. Naturen er ganske enkelt vokset ind i huset, for ikke et menneske har sat sine ben dér, siden Jorn forlod denne verden i 1973. Enkelte »relikvier« i form af en sofa og få spor efter sønnen Ib – hans gule minigummistøvler og et forklæde med hans initialer – vidner om familielivet ligesom Nana og Asgers faldefærdige cykler, der læner sig op ad muren udenfor. Men ellers er der tomt. Det er en tidslomme og yderst mærkværdigt, at ejendommen har stået uberørt i 34 år.

Jorns unge enke, Nana Enzensberger, var gift med den berømte forfatter Hans Magnus' bror Christian, da hun mødte den 27 år ældre Jorn i New York i 1970. De forelskede sig i hinanden på stedet, men de fik kun 3 år sammen. De blev viet i 1973, men da var Jorn allerede døde. Efter Jorns død ønskede hun ikke længere at komme på øen. Parrets søn Ib blev faderløs som 1-årig. Han bor i dag i Berlin. Trods henvendelser fra mange interesserede købere har mor og søn hele vejen igennem nægtet at sælge atelieret, så at handelen er kommet i stand nu, er en sensation og skyldes først og fremmest Tom Christoffersens ildhu, kombineret med hans planer for stedet, som er faldet i Nana og Ib Jorns smag. Der skal gribes dybt i lommerne, før ejendommen kan tages i brug, men de nye ejere er ved godt mod og har allieret sig med stærke lokale kræfter. »Jo mere, jeg dykker ned i stedet, des mere fortjener det at blive et hus, hvor kunsten lever, og hvor nye historier udvikler sig. Jeg føler, at vi har fået en gave, og den bør behandles med respekt. Men meningen er ikke, at det skal være et kultstede for den store rorgænger i moderne dansk og international kunst,

Asger Jorn i sit Læsø-atelier i slutningen af 1960'erne, hvor han fandt en ro, han – periodevis – tilstræbte.

men at stedet skal afspejle den enorme kunstneriske kraft, der udgik fra hans liv og arbejde,« siger Tom Christoffersen, der også vil indrette et omfattende Jorn-bibliotek. Atelierets vægge skal prydes med s/h fotos fra Jorn og den franske fotograf Gérard Franceschis monstrose fotoprojekt »10.000 års nordisk folkekunst«. I øvrigt vil der kun være få rekvizitter fra Jorns tid, for det skal ikke være et emnandsmuseum eller en mindestue, mener Tom Christoffersen, der er en relativ ny skikkelse i den danske galleriverden. Han driver på 5. år et velrenommeret galleri i København og koncentrerer sig hovedsagelig om de alleryngste skud på den kunstneriske stamme. En af de kunstnere, der er tilknyttet Tom Christoffersen, er nævnte Christian Vind, der så Jorns forfaldne domicil på Læsø for første gang i 1996. Vind har fulgt i hans fodspor, bl.a. til Albisola ved den italienske Riviera, hvor Jorn også havde atelier. Det er i høj grad Vinds fortjeneste, at galleristen vovede sig ud i dette arkitektoniske og kulturelle redningsarbejde her i den 11. eller måske snarere 13. time.

□

MEN hvilken rolle spillede stedet i den forføjne kunstners liv? Der er ingen tvivl om, at Jorns atelierer i Paris – først og fremmest det sidste, han indrettede i Colombes, som i dag bebos af kunstnerparret Maja Lisa Engelhardt og Peter Brandes, men også det i Albisola, hvor bl.a. Jorns mange keramiske værker blev til – har haft større betydning som ramme om hans produktive kunstnerliv end Læsø, som han kun beboede sporadisk. Men det har været et anker i Danmark, hvor han ellers ikke havde noget sted at bo. »Han havde mistet sit atelier i Paris, og ville måske gerne have en form for pied à terre i Danmark, et sted hvor han ikke blev forstyrret. Læsø var endnu ikke blevet manden,« siger Silkeborg Kunstmuseums mangeårige direktør Troels Andersen. Der var et leben i Bangsbohøve. Jorn spillede trompet sammen med sine kunstnerkolleger, der også musicerede. »Det var virkelig sjovt at besøge Jorn,« mindes Anette Birch, der kom i atelieret i sin barndom. Inden bruddet med sin lil-

Atelierrummet står som på Jorns tid. Her malede han en lang række billeder i sine seneste år.

lebror Jørgen Nash i 1963 havde Jorn en gang imellem lagt vejen forbi kunstnerkollektivet Drakabygget i Skåne, hvor broren havde indrettet atelier til ham. Men her kom han kun lidt og opholdt sig kun i kort tid ad gangen. På Læsø definerede han rammerne selv, og mindst 30 af Jorns malerier i tiden efter 1968, hvor Jorn toppede som kunstner, er malet på øen.

I 1968 interviewede *Ekstra Bladet* ham på gården: »Mærkeligt nok, men det er egentlig det første atelier, jeg har, som er indrettet helt efter mit hoved.« Troels Andersen henviser i sin omfattende biografi om Jorn (bd. 3 Kbh. 1997) flere steder til Jorns ophold på Læsø. Lad mig her citere: »I juni 1969 blev Maties [Jorns anden kone, red.] og Jorns søn Ole student i Silkeborg... Studentferiehederne fortsatte på Læsø med nogle af Oles kammerater, ligesom de 3 ældste børn kom på besøg. Ved Sankt Hans bålet i Østerby dukkede Birch op... Han tilbragte de sidste uger af august 1970 på et krydstogt mellem de danske øer. Odysseen i Peter Bramsens sejlbad gik fra Bjørnø til Kiel, Ærø og sluttede på Læsø, ledsaget af van de Loos motorbåd. Om bord var, foruden de to kaptajner med hustruer, Troels Jorn og to af hans kammerater. Bådene var veltastede med føde og ikke mindst drikke, stemningen undertiden forceret munter... Resten af sommeren tilbragte Jorn på Læsø... Sommeren ('72) tilbragte han på Læsø sammen med Nanna, som ventede barn.« Han insisterer endvidere på at tilbringe sin sidste jul/nytår 1972-73 på Læsø, efter at lægerne havde konstateret uhelbredelig lungecancer: Jorn »forlod Silkeborg sidst i december '72 og ville holde jul på Læsø,« hedder det hos Troels Andersen.

Jorn er dog langtfra den første kunstner, som har haft berøring med Læsø. Guldaldermaleren P.C. Skovgaard besøgte øen allerede i 1849. To af hans malerier hænger i dag i Læsø Museum, takket være en donation fra Peter Augustinus, der også har en gård på øen. Martinus Rørbye, Lauritz Tuxen og Viggo Johansen har ligeledes opholdt sig på øen, mens Johannes Larsen og Achton Friis sejlede dertil i »Rylen« på deres ekspedition rundt i det danske øhav. Endvidere frekvente-

rede Søren Hjorth Nielsen Læsø med jævne mellemrum fra 1955 til 1960. Han indlogerede sig altid på Carlsens Hotel i havnebyen Vesterød og levede et muntert liv dér. Herudover har Johannes Hofmeister lagt vejen forbi, ligesom Arne og Jørgen Haugen-Sørensen har haft hus der i perioden 1965-70, fortæller kunsthistorikeren Christina Rauh Oxbøll, der har beskæftiget sig med kunstnerne på Læsø. Også Mogens Hoff, Bodil Brems og Sonny Tronborg har arbejdet på Læsø.

Men den maler, der har haft størst tilknytning til øen, er uden tvivl »malermunken« Per Kirkeby, der har indrettet sig dér med et stort atelier. Her bliver hans skulpturer til. På Læsø føler han sig usårlig, som han netop har fortalt til Anne Wolden-Ræthinge i interviewbogen *Jeg er her endnu*. Når Kirkeby rejser til Læsø, er det for at fordybe sig, og han undgår helst udefrakommendes indtrængning på hans enemærker. Her kan han synke ned i roen og genvinde et langsommere åndedræt – ligesom Jorn gjorde det. Kirkeby har et livslangt engagement i Asger Jorn og har portrætteret ham både i film og i ord, men det var ikke Jorn, der inspirerede ham og hans daværende kone Vibeke Windeløv til at udforske øen. I bogen *Læsø* (Hellerup 2001) med tegninger, fotos og malerier fra øen skriver han: »En sandbanke ude i havet/udfældet hvor tåge og saltvand mødes/Dette tynde lasurlag blev tilflugt for/malende munke/hvis streger vinden som en stor fordriver/tegnede rundt med i den levende lasur.« Atelieret er tegnet af arkitekten Ib Rasmussen efter Kirkebys oplæg og er indrettet som billedhuggerværksted med hejskran og to kæmpemæssige øre. Jorns atelier er i sammenligning med dette pragtaterier mere ydmygt. Per Kirkeby foretrakker at opholde sig på Læsø om efteråret, hvor gråtonerne vinder frem i takt med, at lyset svinder. Som i tilfældet Børge Birch, der fulgte efter Jorn, har også Kirkebys danske gallerist, Bo Bjerggaard, erhvervet et hus på øen. Det ligger nogle kilometer derfra. Kirkeby frygter, at Jorns atelier vil bringe for mange kunstnere til øen, for det er en naturlov, at »når først kunstnerne kommer, vil horderne komme rendende bagefter,« udtaler han til *Weekendavisen*. Den indtil videre sidste kunstner, der har Læsø-jord under fødderne, er billedkunstneren og professoren Erik Steffensen. Efter i adskillige år at have lejet et sommerhus købte Steffensen og hans kone for godt 10 år siden et hus, som de nu har udvidet. Det ligger i den vestlige del af øen – langt fra Bangsbohøve, hvor han imidlertid har kikket ind flere gange i årenes løb og har konstateret ejendommens sørgelige forfald. I modsætning til Kirkeby ser han positivt på planerne om et kunstnerrefugium i Bangsbohøve. Steffensen tager i reglen til Læsø for at skrive, hvilket optager ham meget. Udover sine nyligt udgivne erindringer *Valbyengelsk* og *Desperado* har han udgivet en lang række bøger, heriblandt *Asger Jorn*, (1995), hvori han bl.a. beskriver Jorn som en animator af oliemaleriet.

Da Asger Jorn erhvervede Bangsbohøve, havde han just lagt sit store bogprojekt med Gérard Franceschi på hylden og ville bruge al sin tid på sin egen kunst. Han havde alverdens blikke rettet mod sig og havde netop takket nej tak til Guggenheim-prisen på 10.000 \$ for sit maleri »Døddrukne danskere«. Han var ikke til medaljer, for han ville ikke favoriseres i forhold til andre kunstnere. Da den danske stat i 1966 tildelte ham den livsvarige ydelse, lod han den gå videre til sin fattige og syge ven, poeten Christian Dotremont, der havde været organisator og ambassadør for COBRA i de 1001 dage, samarbejdet bestod. Solidariteten fejlede ikke noget. Kunsten kom altid i forreste række i hans vagabonderende liv. Hans eksperimenter var grænseløse, og hans kunstneriske frodhed og generøsitet er uden sidestykke i dansk kunst. Det er en af grundene til, at han stadig er kult blandt unge kunstnere. Han ville sætte fantasien til magten, men han var yderst disciplineret, når han malede. Et lokalt vidne fra Læsø, øens nuværende borgmester Olav Juul G. Larsen (Læsø er en selvstændig kommune og en af landets mindste, red.), som er barnefødt på øen, fortæller fx, at Jorn var meget omhyggelig med rensning af sine pensler og havde op til 10 bilerde i gang samtidig. Han lod dem stå på en lang hylde i atelieret, og han påførte kun én farve ad gangen og lod malingen tørre, inden han gik i gang med en ny farve. Naboen, Niels Erlend Stoklund, der hjalp kunstneren med mange praktikaliteter, havde et varmt og hyggeligt forhold til Jorn, der skænkede ham og hans kone et maleri med personlig dedikation. Øjenvidner fortæller også, at Jorn om sommeren kunne køre i traktor med anhænger tværs over øen til Sønderstrand og undervejs samle en masse hujende unger op, som han morede sig med på stranden.

Jorns værker, der i høj grad henter næring i den nordiske folkekunst, spænder fra det intensive og næsten furiøse til det sarte og fintmærkende. De er et kraftfuldt miks af hans egen sammensatte personlighed. I dag er han den dyreste maler i dansk sammenhæng, og interessen for hans abstrakt ekspressive oeuvre er større end nogensinde. Jorn levede livet som en roadmovie med megen stress og et stort indtag af kvinder og alkohol. »Jorns energi var forbløffende... og man kan slet ikke sætte sig ind i den tilstand af konstant dødsstrassel, som han levede med og i og af... og så med kaotiske familieforhold, som bombe byer i sit smertefulde kølvand,« siger Per Arnoldi, der mødte Jorn gennem deres fælles gallerist Børge Birch. Lokale vidner fortæller, at Jorns rastløshed heller ikke kunne dæmpes helt på Læsø, hvor han ofte frekventerede krostuen i Østerby Hotel eller tog en flyver til en boksekamp i Aalborg, når øens stilhed føltes for lærmede.

Man er isoleret på Læsø. Kunstnerne er der for at arbejde, ikke for at socialisere. Det vil de kunstnere, der i fremtiden søger ophold i Jorns atelier, kunne nyde godt af.

FOTOS: LISBETH BONDE

Asger Jorns efterladte gård på Læsø, et tilgroet paradys.